

Вук Перишић, архивист

Архив Југославије

Београд, Република Србија

vuk.perisic92@gmail.com

Критичко издање историјско-архивске научне грађе

Примљено: 5. септембар 2023.

Одобрено: 1. новембар 2023.

УДК330.59(44)„1944” (093.2)

Један извештај о положају Југословена у јужној Француској током 1944. године

АПСТРАКТУМ: Рад представља приказ Извештаја о стању Југословена на југу Француске, документа који се налази у Анексу фонда Посланства Краљевине Југославије у Паризу (АЈ-388).¹ Као допуна информације о југословенско-француским односима за време Другог светског рата, коришћена је Белешка о Анексу фонда Посланства.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Југославија, Француска, Други светски рат, ослобођење, исељеници.

Као војни савезник Краљевине Србије из Првог светског рата, Француска је подржала стварање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Разлог за њену подршку новоствореној држави био је заснован на томе што је у њој видела могућност за проширење свог политичког и културног утицаја ради „препорођења нове државе” и ради тога што је хтела да спречи ширење било каквог другог утицаја на том подручју, нарочито немачког.² С друге стране, је-

-
- 1 После завршетка рада на фонду Посланства КЈ у Паризу (АЈ, 388) у Архив Југославије је накнадно преузета од Савезног секретаријата за иностране послове архивска грађа која се односи на поновно отварање Посланства Краљевине Југославије у Француској 1944. године, у количини од 0,30 т. Архивска грађа је обрађена и смештена као Анекс фонду Посланства, урађен је и опис јединица описа, која се надовезује на постојећи Инвентар. Због мале количине архивске грађе, целокупна архивска грађа је једна класификациона група (Рад Посланства КЈ у Француској 1944. године), а даље четири јединице описа уједно и подгрупе. (Лидија Опојевлић Хофман, *Белешка о Анексу фонда Посланства Краљевине Југославије у Француској [АЈ, 388]*, Библиотека информативних средстава АЈ, Београд 2023, 1).
  - 2 Видети више у: Jacob V. Noptner, *Jugoslavija u krizi 1934–1941*, Rijeka 1973, 56–57, Станислав Сретеновић, *Француска и Краљевина СХС 1918–1929*, Београд, 2008, 471.

дан од главних спољнополитичких циљева Краљевине СХС био је да пронађе адекватно место у тадашњем версајском поретку како би могла да се заштити од могућих напада ревизионистичких сила односно од стране земаља које су поражене у Првом светском рату.³ За првог посланика Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца у Паризу именован је дотадашњи посланик Краљевине Србије Миленко Веснић, који се на том положају налазио од 1904. године.⁴

Током двадесетих и почетком тридесетих година уочен је даљи развој дипломатских и пријатељских односа између Краљевине Југославије и Француске путем разних облика сарадње и одржавања разних манифестација које су одржаване у част југословенско-француских односа.⁵ Међутим, после 1934. године, дошло је до промене у југословенско-француским односима. Главни поводи за то били су како унутрашња криза у Француској (честе промене влада, повећање привредне и економске кризе, бројни штрајкови) тако и нејасна спољнополитичка оријентација, која је нарочито била изражена средином тридесетих година. Нова француска спољнополитичка концепција касније је дефинисана потпуним прихватањем британске концепције, засноване на попуштању Немачкој, када је у децембру 1938. године Француска потписала споразум са Немачком у коме су се две земље потписнице сагласиле „да ће се међусобно саветовати о тешкоћама које би се појавиле између њих”.⁶

Сопствени спољнополитички пут градила је и Југославија, која је све више подстицала Балкански пакт наспрам Мале Антанте и радила на зближавању са Италијом и Немачком.⁷ Формални дипломатски односи између две земље су одржавани све до 15.августа 1941. године.⁸

И поред формалног прекида дипломатских односа Југославије и Француске, за време Другог светског рата су постојали контакти Југословенске

3 Више у: Jacob В. Нортнер, *нав. дело*, 56.

4 Нада Петровић, *Посланство Краљевине Југославије у Француској 1918–1941 (1918–1941)*, Коначна историјска белешка, Библиотека информативних средстава АЈ, Београд 1999, 2–3.

5 Више у: Вук Винавер, *Југославија и Француска између два светска рата*, Београд 1985, 154–156, 192. Видети и: Станислав Сретеновић, *Француска и Краљевина СХС 1918–1929*, Београд 2008, 408, 465; Živko Avramovski, *Britanci o Kraljevini Jugoslaviji – Godišnji izveštaji britanskog poslanstva u Beogradu (1921–1938)*, knjiga 2, Београд 1986, 31, 101; Dragan Petrović, *Francusko-srpski odnosi 1800–2010*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Београд 2011, 80–99.

6 Жорж Лефевр, Шарл Х. Путас, Морис Бомон, *Историја Француске од 1774. до наших дана*, књига 2, Београд 1961, 536–538.

7 Више у: В. Винавер, *нав. дело*, 295–296.

8 Н. Петровић, *нав. рад*, 5.

владе у избеглиштву и Комитета Слободних Француза,⁹ које је „одржавано и неговано на врло високом нивоу”.¹⁰ За првог акредитованог представника код међународно признате француске владе у избеглиштву именован је потпуковник Божин Симић, који је на том месту био све до августа 1943. године.¹¹ Током 1943. године за представника југословенске владе код председника Националног комитета Француске у Алжиру именован је Јован Ђоновић, који је на том положају био до 24. августа 1944. године.¹²

У августу 1944. године ослобођена је Француска. После ослобођења Париза 25. августа 1944. године, Привремена влада Француске Републике¹³ на челу са генералом Шарлом де Голом,¹⁴ која је основана у јуну те године,

9 После капитулације Француске у јуну 1940, генерал Шарл де Гол је, у знак одбијања таквог чина, заједно са групом истомишљеника основао Покрет слободних Француза и наставио да се бори против сила Осовине заједно са савезничким земљама. (Dragan Petrović, *nav. delo*, 118–119).

10 D. Petrović, *nav. delo*, 123.

11 Божин Симић (20. октобар 1881 – 24. фебруар 1966), српски и совјетски официр, учесник Мајског преврата из 1903. године и члан организације „Црна рука”, учесник балканских ратова. Током 1916. године, учествовао је у регрутовању војника за српску војску из редова аустроугарских заробљеника и у оснивању Добровољачке дивизије. Од 1917. до 1935. године био је у емиграцији у СССР-у, Француској и Аустрији. У почетку се борио на страни царске армије, за време Руског грађанског рата, да би касније био пуковник Црвене армије. Уочи пуча 27. марта 1941. године учествовао је у преговорима са Стаљином. Заједно са Мустафом Голубићем и Драгутином Савићем, присуствовао је потписивању Уговора о пријатељству и ненападању између Краљевине Југославије и СССР-а у априлу 1941. године. Између 1945. и 1948. године био је амбасадор ФНРЈ у Анкари. (Извори: <https://www.rts.rs/lat/magazin/nauka/2685960/tajanstveni-bozin-simic.html>, https://web.archive.org/web/20120529215930/http://ankara.mfa.rs/ambassadortext.php?subaction=show_full&id=1262594453&archive=&start_from=&ucat=1&#).

12 Л. Опојевлић Хофман, *Белешка о Анексу фонда Посланства Краљевине Југославије у Француској* (АЈ, 388), Библиотека информативних средстава АЈ, Београд 2023, 1.

13 Привремена влада је основана 3. јуна 1944. године, а крајем августа те године је наставила са радом у Паризу. На њеном челу је до јануара 1946. године био генерал Шарл де Гол. После Де Голове оставке у јануару 1946. године, на челу Привремене владе су били Феликс Гуин (јануар–јун 1946), Жорж Бидо (јун–децембар 1946) и Леон Блум (децембар 1946 – јануар 1947) (<https://www2.assemblee-nationale.fr/decouvrir-l-assemblee/histoire/histoire-de-l-assemblee-nationale/le-gouvernement-provisoire-et-la-quatrieme-republique-1944-1958/le-gouvernement-provisoire>).

14 Шарл де Гол (22. новембар 1890 – 9. новембар 1970), француски генерал и државник. У јуну 1940. године постао је вођа Француског покрета отпора и вођа француског Националног комитета, вођа Комитета народног ослобођења (1943–1944), председник Привремене владе Француске (1944–1946), председник Министарског савета Четврте републике, министар одбране и министар за алжирске послове (1958–1959), писац француског Устава из 1958. године, познатијег као Устав Пете републике, и један од оснивача Пете републике, председник Француске (1959–1969), (<https://www.charles-de-gaulle.org/lhomme/biographic/>)

дошла је у Париз и наставила да ради као наследник Комитета народног ослобођења.¹⁵ Један од првих задатака те владе био је да поново успостави власт на територији читаве Француске и донесе нови устав који би омогућио стварање Четврте републике. У спољнополитичком погледу, нова влада је обнављала дипломатске односе са земљама са којима су дипломатски односи за време рата били прекинути. У те земље је спадала Краљевина Југославија, са којом су поново успостављени дипломатски односи у октобру 1944. године.¹⁶

У октобру 1944. године прелазна влада Ивана Шубашића је за привременог отправника послова Краљевског посланства у Паризу поставила Милана Ристића,¹⁷ опуномоћеног министра у Швајцарској.¹⁸ Приликом преузимања дужности, отправник послова је посетио тадашњег француског министра спољних послова Жоржа Бидоа.¹⁹ Током тог разговора, који је био почетком

---

15 Француски комитет народног ослобођења (*Comite francais de Liberation nationale-CFLN*) назив је за организацију која је основана у јуну 1943. године и настала обједињавањем Де Головог Националног комитета из Лондона и Француске цивилне и војне команде у Алжиру на челу са генералом Анријем Жироом. У почетку је имала војно и политичко вођство, да би у јулу 1943. на челу Комитета био само Де Гол. Циљ те организације био је „да обезбеди суверенитет на свим територијама које су ван домашаја непријатеља” и „одбрану свих француских интереса у свету.” Поред тога, у задатке Комитета спадали су обнова Француске и успостављање власти у читавој земљи, као и увођење одређених политичких права и слобода попут права гласа за жене. У јуну 1944. трансформисан је у Привремену владу Француске. (<https://www.larousse.fr/encyclopedie/divers/CFLN/114219>, https://www.fondationresistance.org/pages/rech_doc/?p=glossaire&iIdGlossaire=5).

16 Л. Опојевлић Хофман, *нав. рад*, 1.

17 Милан Ристић је на месту амбасадора у Швајцарској остао до 1950. године, када је постао посланик у Каиру, док га је на месту амбасадора после потпуног успостављања дипломатских односа Француске и ДФЈ у мају 1945. године наследио Марко Ристић, који је на том месту био до 1951. године. (<https://old.dan.co.me/?nivo=3&rubrika=Feljton&clanak=682943&najdatum=2019-02-08&datum=2019-02-12>, <https://www.kcns.org.rs/agora/marko-ristic-nadrealista-i-prvi-posleratni-ambasador-fnrj-u-francuskoj/>).

18 Л. Опојевлић Хофман, *нав. рад*, 1.

19 Жорж Бидо (5. октобар 1899 – 27. јануар 1983), француски политичар. Током Другог светског рата био је један од оснивача Националног савета отпора и касније његов вођа, министар спољних послова Привремене француске владе (1944–1946), вођа француске делегације на Оснивачкој конференцији ОУН у Сан Франциску 1945. године, председник Привремене француске владе (1946), министар спољних послова Четврте републике (1947–1948), председник Министарског савета (1949–1950), потпредседник Министарског савета (1950–1951), министар спољних послова (1954). У почетку је био присталица Де Голове политике према алжирском питању, да би 1961. године у знак противљења поводом промене те политике основао Покрет отпора који се противио независности Алжира. Због оптужби за заверу против државе, годину дана касније је изгубио посланички имунитет и отишао је у емиграцију у Бразил и Белгију, одакле се вратио 1968. године, после амнестије (извори: <https://www.britannica.com/biography/Georges-Bidault>).

новембра те године, изражен је став Привремене владе у Француској према Народноослободилачком покрету у Југославији и политичким променама које су се догодиле у Југославији, као и намера Француске да пошаље једну мисију у Југославију по угледу на совјетску, америчку и британску.²⁰ На тај начин је Привремена влада и званично, упркос личним симпатијама генерала Де Гола према покрету генерала Михаиловића, признала нову комунистичку власт у Југославији у складу са променама на међународној сцени. Ипак, до успостављања потпуних дипломатских односа са Владом ДФЈ дошло је у мају 1945. године, а претходно је у марту 1945. године у Југославији почела са радом и француска војна мисија.²¹

Током ратних година зграда Посланства КЈ била је опљачкана. У тој згради су за време рата били Немци, а за време ослобођења Париза чланови Комитета Југословенског ослободилачког покрета у Француској, на челу са генералом Љубом Илићем.²² Чланови наведеног покрета су за време рата одиграли значајну улогу у збрињавању Југословена у Француској, сарађујући са разним добротворним удружењима и француским властима. У самој згради Посланства основане су разне секције (пропагандна, женска, студентска, секција за издавање уверења југословенским држављанима ради легитимисања код француских власти итд). По договору са француским властима, овај комитет је морао да врати зграду по доласку отправника послова. Под притиском самог Комитета, али и Војне мисије, отправник послова је пристао да Комитет остане још неко време у згради због несумњивих заслуга које је имао у збрињавању Југословена и Француској, али је предложио да се они

---

20 Л. Опојевлић, *нав. рад*, 1–2.

21 D. Petrović, *нав. дело*, 124.

22 Љубо Илић (16. април 1905 – 20. март 1994), југословенски архитекта, дипломата, државни функционер и народни херој. Године 1931. дипломирао архитектуру и урбанизам на Техничком факултету на Сорбони, један од покретача часописа *Architecture d'aujourd'hui* (*Архитектура данас*), организатор изложбе Групе *Земља*, секретар антифашистичких публикација *Пријатељ света* (*L'Ami de Monde*) и месечника *План*, учествовао у техници КПЈ која је штампала партијске органе *Пролетер* и *Дело*. Између 1936. и 1939. године био је један од добровољаца у Шпанском грађанском рату, где је био командант 76. партизанске дивизије и мајор Шпанске републиканске армије. За време Другог светског рата је био у затворима и логорима у Француској, да би се 1943. прикључио Француском покрету отпора, а после био командант јужне зоне Француске и на челу комитета Југословенског ослободилачког покрета у Француској. После Другог светског рата, био је учесник разних дипломатских мисија у Латинској Америци ради успостављања дипломатских односа са земљама Латинске Америке. Током педесетих и шездесетих година био је југословенски амбасадор у Норвешкој, Мексику, Данској и Швајцарској, у децембру 1974. године постао члан Савета федерације. Добио је орден народног хероја у новембру 1953. године. (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27065>, <https://slobodnadalmacija.hr/split/ljubo-ilic-nas-covik-u-pokretu-otpora-1147324>).

преселе на неко друго место, које би било плаћено из државних средстава. Чак је отправник послова предложио да се зграда Посланства претвори у неку врсту Југословенског дома, где би биле окупљене све незваничне установе и разна друштва.²³

Главни задатак Посланства у Паризу био је, поред успостављања дипломатских односа са француским властима, да се са члановима Југословенске војне мисије ангажује око збрињавања југословенских држављана који су били у Француској, неки по логорима, неки на слободи, како би се репатрирали у земљу. То се највише односило на војно способне мушкарце који је требало да буду пребачени преко Марсеља и Италије у земљу ради прикључења народноослободилачкој борби у Југославији.²⁴ У ту сврху је крајем октобра у Париз дошао ваздухопловни пуковник Гавро Шкриванић²⁵, а затим и остали чланови Војне мисије. За чланове Војне мисије захтеване су посебне дозволе од француских власти које би им омогућиле кретање и сакупљање југословенских држављана.²⁶

Увидом у архивску грађу, пронашли смо бројне материјале који говоре о раду Југословенске војне мисије у Француској током 1944. године. Један од њих је Извештај о тренутном положају Југословена на југу Француске (АЈ, 388-22-60). Извештај је куцан писаћом машином на две стране. Како на почетку и крају текста нема података о томе ко је аутор извештаја, можемо да

23 Л. Опојевлић Хофман, *нав. рад*, 2.

24 *Исто*.

25 Гавро Шкриванић (7. фебруар 1900 – 19. јануар 1984), официр Војске Краљевине Југославије и ЈНА, југословенски историчар. За време Првог светског рата је мобилисан 1917. године, а затим затворен 1918. године у Бечу, матурирао је у Сплиту 1919. године и завршио Нижу школу Војне академије у Београду, док је историју апсолвирао 1925. године на Филозофском факултету у Скопљу, а исте године је завршио Ваздухопловну извиђачку школу. До 1939. године био је наставник летења, затим је био ваздухопловни изасланик у Италији (1939–1941), референт ваздухопловства при представништву југословенске владе у Лондону (1941–1942), инспектор југословенског ваздухопловства у саставу RAF на Средњем истоку (1942–1944), краљев ађутант (1944). У августу 1944. године, заједно са Иваном Шубашићем посетио је Тита у Вису. После је постао шеф Југословенске војне мисије (1944–1945) и начелник Четвртог одељења команде ваздухопловства ЈНА (1945–1948). Дипломирао је историју на Филозофском факултету у Београду 1947, докторирао је 1955. године. Бавио се војном историјом, историјском географијом и топономастиком на територији СФРЈ, у Историјском институту Србије је помогао развоју историјске географије и картографије. Написао је следеће радове: *Хвосно у средњем веку*, *Хвосно у средњевековној Србији*, *Именик географског назива средњевековне Зете*, *Косовска битка*, *Војна историја средњевековне српске државе* итд. Био је добитник Октобарске награде града Београда за књигу *Историја Београда* 1974. године (<http://istorijska-biblioteka.wikidot.com/art:gavro-skrivanic>).

26 Белешка о Анексу фонда АЈ, 388, Библиотека информативних средстава АЈ, Београд 2023, 2–3.

претпоставимо да је извештај написан од стране Југословенске војне мисије у Француској или од стране Посланства КЈ у Француској. Такође, на крају извештаја нема јасног назначеног датума. Међутим, на основу прве реченице извештаја у коме се помиње „ослобођење Француске” можемо да закључимо да је извештај написан непосредно после тога.

Документ који приказујемо говори о положају југословенских исељеника на југу Француске после ослобођења Француске у августу 1944. године. На самом почетку извештаја напоменуто је да су се исељеници суочили са бројним проблемима, како материјалним тако и административним, попут „прегруписавања, смештаја и репатријације”. У извештају су обрађене следеће категорије исељеника: југословенски ратни заробљеници, дезертери, бивши интернирци, економски емигранти, пензионери, интелектуалци и студенти.

Када је реч о ратним заробљеницима, ради се о Југословенима који су између 1942. и 1944. године побегли из немачких и италијанских логора и дошли у Француску. Иако је влада у Вишију наредила њихову депортацију, они су успели да опстану тамо тако што су били прерушени у стране раднике или били чланови Француског покрета отпора. Са друге стране, било је и других југословенских заробљеника, из Швајцарске и северне Италије, који су прелазили у Француску како би се што пре вратили у своју земљу.

Судбина југословенских исељеника дезертера (Хрвата и Словенаца) који су били у Верхмату²⁷ и Тоту²⁸ била је различита – један део њих се прикључио Француским унутрашњим снагама²⁹ и учествовао у борби за

27 Вермахт (Wehrmacht) – Назив за нацистичке оружане снаге Трећег рајха у периоду од 1935. до 1945. године, настао као „резултат напора нацистичке Немачке да се више наоружа него што дозвољава Версајски мир” (извори: <https://www.yadvashem.org/untoldstories/documents/GenBack/Wehrmacht.pdf>).

28 ТОТ (ТОДТ) – Цивилна и војна инжењерска организација у Трећем рајху која је добила име по инжењеру и министру наоружања у Трећем рајху Фрицу Тоту (1891–1942). Та организација је била надлежна за огромне инвестиционе пројекте у Немачкој као и у окупираним територијама за време Другог светског рата. Била је на лошем гласу због политике принудног рада (извори: <https://histclo.com/essay/war/ww2/cou/ger/mil/for-todt.html>, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/fritz-todt>.)

29 FFI (Force francaises de l' interieur – Унутрашње француске снаге) – организација која је настала у јуну 1944. године обједињавањем различитих групација (Тајна армија, Франачке групе, Француски стрелци и партизани итд.) . На челу те организације био је генерал Пјер Кениг (1898–1970), који је постављен од стране савезника у Лондону. Приликом искрцавања савезника у Нормандији у јуну 1944. године, пружили су прецизну помоћ савезничким војницима приликом ослобађања територије Француске. У септембру 1944. године су интегрисани у регуларну војску (извори: https://www.fondationresistance.org/pages/rech_doc/?p=glossaire&ildGlossaire=11.)

ослобођење Француске, док су други били предвиђени за репатрирање у Југославију.

За време Другог светског рата, у Француској се налазио један број Југословена који су били добровољци Интернационалних бригада за време Шпанског грађанског рата. После победе снага генерала Франсиска Франка над републиканским снагама у Шпанском грађанском рату 1939. године, југословенски добровољци су били враћени назад за Француску и одмах затварани у концентрационе и казнене логоре, као и у затворе.³⁰ После немачког напада на Југославију у пролеће 1941. године, добар део затвореника је успео да побегне одатле и да учествује у борби против окупатора. Неки од њих су успели да дођу у своју земљу путем Немачке, док су неки били припадници паравојних формација, попут Француског ослободилачког корпуса,³¹ Француских партизанских стрелаца,³² Патриотских милиција³³ итд.

Економски емигранти су били једна од категорија иселеника која је теже живела. Како су по закону из 1940. године били посматрани „као вишак у

---

30 Један од тих шпанских бораца који су били заробљени у Француској био је Љубо Илић, који је од 1939. до 1943. године био у логорима и затворима у Француској. Када је побегао у септембру 1943. године, прикључио се Француском покрету отпора. После је постао командант Јужне зоне Француске, а у јануару 1944. године је постао члан Националног војног комитета Француске. После ослобођења Француске био је на дужности југословенског војног аташеа у Паризу и представник Југословенске армије у Штабу савезничких снага у Европи (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27065>, <https://slobodnadalmacija.hr/split/ljubo-ilic-nas-covik-u-pokretu-otpora-1147324>).

31 Corps Francs de Liberation (Француски ослободилачки корпус) – назив за организацију која је основана 24. марта 1944. године са задатком да „обједини све службе које би биле посвећене војној акцији и како би се реорганизовале и што пре припремиле за слободу и ставиле под једну команду”. Настала је обједињавањем *Франачке групе*, *Радне акције*, *Тајне армије*, *Макиза*, *Челика* и дела Шпанаца из Шпанске националне армије. На челу те организације био је Марсел Деглиам (www.museedelaresistanceenligne.org/expo.php?expo=19&theme=18&stheme=97&sstheme=313).

32 Franc Tireurs Partisans (Француски партизански стрелци) – француска паравојна формација коју су основали припадници Комунистичке партије Француске после напада Немачке на СССР у јуну 1941. године. Основана у октобру 1941. године, деловала је на подручју окупиране Француске и већином су њени припадници били француски комунисти. На челу те формације су били Шарл Тилон и Жорж Фабијен (извор: <https://spartacus-educational.com/FRpartisans.htm>).

33 Milices Patriotiques (Патриотске милиције) – паравојна формација основана 1944. године по узору на истоимену белгијску паравојну формацију која је основана у јануару 1944. године. Постојали су до октобра 1944, када су распуштени на основу Декрета Привремене француске владе од 28. октобра 1944. године (извори: <https://www.belgiumwii.be/belgique-en-guerre/articles/1944-06-01-creation-des-milices-patriotiques.html>, <https://www.france-libre.net/desarmement-milices-patriotiques/>).

националној економији, они су најпре били у Групацији страних радника,³⁴ а касније у организацији Тот ради изградње немачких утврђења у Француској.

Увидом у извештај, примећујемо да су у још горем положају били пензионери, интелектуалци и студенти. Суочени са конфискацијом југословенских средстава после немачког заузимања Генералног конзулата у Марсељу у априлу 1943, пензионери су живели само од потраживања. Поред тога, њихов положај је био још више отежан тиме што су били пљачкани од стране Централног бироа за Управу Југословена у Вишију. С друге стране, положај интелектуалаца је био такав да је зависио од њихове лојалности Немачкој. Пошто су одбили да буду лојални Немачкој, они су се нашли у тешкој материјалној ситуацији. Слична ситуација је била са студентима – добар део њих је делио судбину својих сународника, а они за које се сумњало да су чланови Покрета отпора били су депортовани.

Извештај представља приказ свеопштег стања југословенских исељеника у Француској. Поред тога, сам документ представља занимљив материјал који може да послужи за проучавање друштвене историје. Приликом приређивања текста, трудили смо се да прикажемо онако какав је у оригиналу, уз одређене корекције. Места где фале слова или су нечитко написана означена су заградом од стране аутора чланка. Приликом превода, аутор се трудио да преведе текст на најкоректнији могући начин.

Документ је написан на француском језику. У овом чланку објављује се оригинал, као и превод документа на српски језик.

Situation Actuelle des Yougoslaves en France (Zone Sud)

La libération de la France a fait surgir, pour les ressortissants yougoslaves s'y trouvant ou susceptibles d'y venir plusieurs problèmes d'ordre matériel (assistance aux nécessite) et administratif (regroupement, hébergement et rapatriement).

1) **Prisonniers de Guerre Evades** – Plusieurs centaines de prisonniers de guerre yougoslaves évadés des camps d'Allemagne et d'Italie, venus en France en 1942,43 et 1944, n'ont pas eu la chance, comme certains de leurs camarades,

34 Groupements de Travailleurs Etrangers (Групација страних радника) – радна организација из времена вишијевског режима коју су чинили страни радници. Настали су на основу закона из септембра 1940. године у вези „вишка броја странаца у националној економији”. Овим законом је предвиђено стварање логора за интернирање у којима би ти радници били приморани да раде послове попут рударства, пољопривреде и шумарства. Сама организација је била наследник Удружења страних радника које је основано у априлу 1939. године. На челу те организације налазио се министар за индустријску производњу и рад (извори: <https://www.theses.fr/2008PA010714>, <https://blogs.univ-jfc.fr/vphn/projets-specifiques/projet-septfonds-2018-2019/une-habitante-du-village-suzanne/compagnies-de-travailleurs-etrangers-cte/>).

de passer en Espagne et au Portugal. Mais, malgré les instructions du Gouvernement de Vichy prescrivant leur internement et plus tard leur déportation, ils ont en général réussi à se maintenir à France, d'abord c(a)moufflés en ouvriers étrangers ou munis de fausses cartes d'identité, ensuite enrôlés dans la Resistance Française.

En outre, la libération du sol français incite d'autre prisonniers de guerre yougoslaves évadés et se trouvant en Suisse et en Italie du Nord (un grand nombre de ces derniers combat dans la Resistance italienne) à venir en France dans l'espoir de trouver les moyens les plus rapides pour regagner leur pays.

Le nombre de ces soldates yougoslaves s'éleve à plusieurs milliers, et ils ont déjà commencé à franchir la frontière franco-suisse et frontière franco-italienne.

2) **Deserteurs de l'armee Allemande et de l'organisation Todt** - Il se confirme journellement qu'un nombre appréciable de ressortissants yougoslaves (Croates et Slovènes) incorporés de force dans la Wermachte ou l'Organisation Todt et emenés en France, a déserté ; les uns à la première occasion, les autres pendant la retraite allemande, d'autres enfin se trouvent parmi les prisonniers allemands capturés.

Tous ceux qui ont pu deserter, ils ont rejoint les F.F.I. et ont pris une parte active à la lutte du peuple français pour la Libération.

Ceux par contre qui ont été fait prisonniers par les F.F.I, on procède actuellement, dans la région Rhône-Alpes, à leur regroupement. Une mesure générale devrait être entreprise, à plus bref delai, dans toute la France, en vue de leur rapatriement.

3) **Ex-Internes** – Ce sont tout d'abord les Yougoslaves ayant combattu en Espagne pendant la guerre civile. Refoulés en France après la victoire de Franco, ils ont été internés par les autorités françaises, d'abord dans des camps de concentration et de repression, ensuite dans des prisons. Après que l'Allemagne eut attaqué la Yougoslavie, s'évadant au fur et à mesure des possibilités, la plupart a réussi à rejoindre leur pays, via l'Allemagne (camoufflés en travailleurs partant pour ce pays), et ont pris une part active à la guerre de Libération. Les autres, sortant des camps et des prisons plus tard, se sont engagés dans la Resistance Française et se trouvent actuellement dans les organisations paramilitaires (Corps Francs de Libération, Francs Tireurs Partisans, Milices Patriotiques).

A côté de ces combattants d'Espagne, d'autres ressortissants yougoslaves en France, appartenant à tous les milieux, ont été internés durant l'occupation allemande. Soupçonnés d'activité anti-allemande, un certain nombre a été déportés. Les rescapés, malades ou sans emploi ni moyens d'existence, vivent péniblement.

4) **Emigrants économiques** – Ouvriers, en France, depuis de longue date, ils ont, en général, traversé la tourmente sans trop de secousse – ex(c)eption faite de ceux qui, considérés par la loi comme étant en surnombre dans l'économie nationale, ont été incorporés dans les Groupements de Travailleurs Etrangers

et, 1943 et 1944, versés de force dans l'Organisation Todt pour la construction des fortifications allemandes en France. Quelqu'uns de ces malheureux ont trouvé la mort sur les côtes de la Manche et de l'Atlantique pendant le bombardement de ces régions.

5) **Retraites** – N'ayant pas touché leur pension depuis l'occupation du Consulat Général à Marseille (avril 1943) et la confiscation par la Gestapo des fonds yougoslaves s'y trouvant, les retraités vivent très péniblement et souvent moyennant les dettes qu'ils contractent auprès d'amis et connaissances. Comme tant d'autres (victimes de la guerre ou réfugiés non-travailleurs) qui vivaient du secours (fonds yougosl.) les retraités ont été eux aussi victimes des agissements criminels du Bureau Central d'Administration des Yougoslaves à Vichy (dirigé par M. Verdier, Consul général de France, et M. Lemailler, Consul de France).

6) **Intellectuels et Etudiants** – Avocats, Ingénieurs, Médecins etc, heureusement peu nombreux, après s'être vu défendre par la loi l'exercice de leur profession, ils ont refusé plus tard d'accomplir tout travail profitant à l'Allemagne. La plupart de ces intellectuels se trouvent aux prises avec des difficultés matérielles.

En ce qui concerne les étudiants, plusieurs d'entre eux, résistants de première heure, ont été déportés. Les autres (нечитко) n'ayant pour vivre qu'une somme modique de 2000 frs par mois, mènent une vie de misère par ces temps difficil(e)s.

Тренутни положај Југословена у Француској (Јужна зона)

Ослобођење Француске донело је, за тамошње југословенске држављане или за оне који вероватно долазе тамо, неколико проблема материјалне (сва неопходна помоћ) и административне природе (прегруписавање, смештај и репатрирање).

1) **Избегли ратни заробљеници.** – Неколико стотина југословенских ратних заробљеника, који су побегли из немачких и италијанских логора и дошли у Француску 1942, 1943 и 1944. године, нису имали прилику, као неки њихови другови, да пређу у Шпанију и Португалију. Међутим, упркос инструкцијама владе у Вишију, која је наредила њихову интернирање и касније њихову депортацију, они су, генерално гледано, успели да се одрже у Француској, најпре прерушени у стране раднике или снабдевени лажним личним картама, затим врбовани у Француски покрет отпора.

Штавише, ослобођење француског тла подстиче остале избегле југословенске ратне заробљенике који се налазе у Швајцарској и северној Италији (многи од ових последњих су се борили у италијанском покрету отпора) да дођу у Француску у нади да ће да нађу најбржа средства ради повратка у своју земљу.

Број ових југословенских бораца износи неколико хиљада и они су већ почели да прелазе француско–швајцарску и француско–италијанску границу.

2) **Дезертери немачке војске и организације Тот.** – Свакодневно се потврђује да је значајан број југословенских исељеника (Хрвати и Словенци) који су присилно прикључени Вермахту или организацији Тот и доведени у Француску, дезертирао; једни првом приликом, други за време немачког повлачења; док се трећи најзад налазе међу заробљеним немачким заробљеницима.

Сви они који су могли да дезертирају, придружили су се Унутрашњим француским снагама и узели активно учешће у борби француског народа за слободу.

С друге стране, они који су постали заробљеници Унутрашњих француских снага, тренутно се поново окупљају у региону Рона-Алпи. Потребно је предузети општу меру, у најкраћем могућем року, у целој Француској, у погледу њиховог репатрирања.

3) **Бивши интернирци.** – То су, пре свега, Југословени који су се борили у Шпанији за време Грађанског рата. Враћени назад у Француску после Франкове победе, они су затворени од стране француских власти најпре у концентрационе и казнене логоре, затим у затворе. Након што је Немачка напала Југославију, већина њих је, бежећи постепено и у складу са могућностима, успела да стигне у своју земљу, преко Немачке (прерушени у раднике који одлазе у ову земљу) и узели су активно учешће у рату за ослобођење. Остали, који су касније изашли из затвора и логора, придружили су се Француском покрету отпора и тренутно се налазе у паравојним формацијама (Француски ослободилачки корпус, Француски партизански стрелци, Патриотске милиције).

Поред шпанских бораца, остали југословенски исељеници у Француској, који припадају свим сферама живота, интернирани су за време немачке окупације. Известан број њих, осумњичен за антинемачку пропаганду, депортован је. Преживели, болесни или незапослени и без средстава за живот, живе мучно.

4) **Економски емигранти.** – Радници у Француској дуго су, генерално, пролазили кроз буру без превеликог шока – изузев оних који су по закону сматрани вишком у националној економији, прикључени Групаацији страних радника и, током 1943. и 1944. године, присилно пребачени у организацију Тот ради изградње немачких утврђења у Француској. Неки од ових несрећника су погинули на обалама Ламанша и Атлантика за време бомбардовања ових региона.

5) **Пензионери.** – Како нису примили своје пензије од окупације Генералног конзулата у Марсељу (април 1943. године) и конфискације тамошњих југословенских средстава од стране Гестапоа, пензионери живе веома болно и често кроз дугове које уговарају са пријатељима и познаницима. Као и мно-

ги други (жртве рата или незапослене избеглице) који су живели од помоћи (југословенских средстава), пензионери су такође били жртве криминалних активности Централног бироа за Управу Југословена у Вишију (у режији господина Вердијеа, генералног конзула Француске и господина Лемаилера, конзула Француске).

6) **Интелектуалци и студенти.** – Адвокати, инжењери, лекари итд., на срећу малобројни, након што су видели да им је по закону забрањено обављање своје професије, одбили су касније да обављају све послове у корист Немачке. Већина ових интелектуалаца се бори са тешким материјалним тешкоћама.

Што се тиче студената, многи међу њима, чланови Покрета отпора од првог дана, били су депортовани. Остали (нечитко), који су приморани да живе од скромне суме од 2.000 франака месечно, воде бедан живот у ова тешка времена.